

Bölüm 3

MARUZ KALDIKLARI BASKILARA DURUŞLARI AÇISINDAN MEMLÛKLERİN İKİ KADIN SULTANI: ŞECERÛ'D-DÛRR VE RAZİYYETÛ'D-DÎN BEGÛM

Hatice GÜLER¹

GİRİŞ

Memlûk Sultanlığı, kadınların idarî alanda söz sahibi olması dolayısıyla diğer İslâm yönetimlerinden farklı yapıda bir devlet olmuştur. Bu şekilde bir değerlendirme yapılmasının nedeni kadın olan iki sultanın farklı zaman ve zeminlerde Memlûk Devletinin idaresinde etkili olmalarıdır ki bu Türk-İslâm devletlerinde pek rastlanmayan bir durumdur.

Çalışmamız Memlûk Sultanlığının iki kadın sultanı Ümmü Halil Şecerü'd-Dürr ve Raziyyetü'd-Dîn Begüm sultanların yönetiminde etkin oldukları dönemde kendilerine karşı takınılan tavırlar ve onların bu tavırlara karşı tutumlarının benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymuştur. Medeniyet mefhumunun bileşenlerinin ekserisinde olduğu üzere Memlûk toplumunun kadına bakışı konusunda da Türk kültür ve medeniyetinin izlerine rastlamamak mümkün değildir. Bu durumun tarihteki en şaşırtıcı örnekleri Mısır Memlûklerinin ilk kadın yöneticisi Şecerü'd-Dürr/ İnci Ağacı ve Hindistan Memlûklerinin bilinen ilk kadın hükümdarı, İltutmuş'un iyi tahsil görmüş bir idareci olan kızı Sultan Raziyye idi.

ÜMMÜ HALİL ŞECERÛ'D-DÛRR

Şecerü'd-Dürr, Türk-İslam hükümdarlık tarihinde tarih sıralamasına göre yönetimin başına geçen on yedi kadın sultandan ikinci sultandır. Eyyübîlerden el-Melik es-Sâlih Necmeddîn'in Türk asıllı cariyesi idi. El-Melik es-Sâlih'in yanına geldikten kısa bir zaman sonra güzelliği yanında zekâsını da fark eden efendisi onu yanından ayırmaz oldu. Öyle ki el-Melik es-Salih'in 1239/1240'tan sonra amcazâdesi el-Melik en-Nâsır Davud'un eline düşüp, Kerek'te mahpus bulunduğu sıkıntılı günlerinde bile Şecerü'd-Dürr ona kuvvet kaynağı olmuştu. Halil adını verdikleri bir erkek çocuk dünyaya getirince efendisi Şecerü'd-Dürr'ü azat ede-

¹ Öğr. Gör. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, haticeozkara9@gmail.com.

Çalışma konumuz olan bu iki kadın sultan Mısır'daki Memlûkler Devleti ile Hindistan'daki Memlûk Devletinin ortak noktalarından biri olmuştur. İki devletin de Kâhire ve Delhî'de tahtına iki kadın sultan oturmuştur. İki de basiret ve otorite ile idarede bulunmuşlardır. İki de kadın olmaları sebebiyle halkın muhalefeti ile karşılaşmışlardır. Her ikisinin de hayatı öldürülerek son bulmuştur. Her iki melike de cesaret, basiret, işleri yürütmedeki kabiliyetleri, zekâları, krizlerle başa çıkmadaki güçleri, derin görüşlülükleri gibi kendilerini yönetime ehil kılan bu özelliklerle temâyüz etmekteydiler. İki de durumlarını zorlaştıran, kadınların devlet kademelerine gelmelerini kabul etmeyen gelenekler karşısında sıkıntıya düşmüşlerdi: Hindistan'daki yerel yöneticiler ve devletin ileri gelenlerinin muhalefeti Raziyye'nin gücünü ve kudretini büyük nispette azaltan bir durumdu. Kendi yönetimine karşı olan muhaliflere karşı koyabilme düşüncesi onun erkek görünüşüne bürünmesine ve seferlere komuta etmesine yol açan sebeplerdendi. Aynı şekilde Şecerü'd-Dürr de Mısır'da benzer bir durumla karşılaşmıştı. Memlûk saltanatına bir kadın olarak geçtiğinde Memlûk emîrlerinin ileri gelenleri onu ve eşi Melikü's-Sâlih Necmeddin'i koruyor olmalarına karşın tahta geçmesi Kaymeriyye emîrleri arasında iyi karşılanmamış ve saltanat için Eyyübî ailesine yönelmişlerdi. Şecerü'd-Dürr'ün durumu bu yüzden sıkıntıya girmiş ve Mısırlıların kendilerini bir kadının yönetmesine karşı huzursuzluklarını izhâr edip Kâhire'de bazı karışıklıklar çıkınca bu sıkıntı daha da artmıştır. Bu muhalefetin arkasında bir kadının yönetime gelemeyeceğine inanan ulemâ bulunmaktaydı. Her iki ülkedeki memlûk emîrler mutlak hâkim kimselerdi; istediklerini tahta geçiriyorlar ve istediklerini tahttan indiriyorlardı. Raziyye'nin babası İltutmuş tarafından veliaht olarak vasiyet edilmesine rağmen emîrler saltanata İltutmuş'un oğullarından toy bir çocuğu tahta geçirmişlerdir. Bu şekilde Sâlihiyye memlûkleri bu göreve gelebilecek Eyyübî ailesinden pek çok kimsenin var olmasına karşın onu Mısır tahtına oturtular. Şecerü'd-Dürr kendisine muhalefet edenlere karşı durumunu güçlendirmek için İzzeddin Aybeg ile evlendi. Raziyye de yerini sağlamlaştırmak için Melik Altuniyye ile evlenmişti. Ancak her ikisinin sonu da kötü olmuştur. Her ikisi de öldürülmüşler ve ölümlerinden ancak bir süre sonra defnedilmışlerdir.

KAYNAKLAR

1. Ahmet, M. A. (t.y). *Siyasî Tarihi ve Müesseseleriyle Delhî Türk İmparatorluğu*. (Haz. Tansu Say). Kervan Kitapçılık.
2. İbn Battûta. (1960). *Er-Rihle*. Beyrut.
3. Bayur, Y. H. (1987). *Hindistan Tarihi*. C. I. Ankara: T.T.K. Yayınları.
4. Hitti, P. (2011). *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*. (Salih Tuğ). İstanbul: İ.F.A.V. Yayınları.
5. Kortantamer, S. (2002). *Memluk Toplumunda Kadın*. T.A. V. Ankara:
6. Özbek, S. (2018). *Moğolları Durduran Türk Sultan Baybars*. Ankara: Berikan Yayınevi.
7. Sâlim, S. A. (1992). *Beyne devleti selâtini'l-memâlik fi'l-hind ve devleti selâtini'l-memâlik fi mısır dirâse mukârene. Said Âşûr ileyhi fi 'İd Milâdi's-Seb'in*. Kâhire.

Tarih Araştırmaları

8. Őeker, M. (2017). Memlûklerde Dîvânü'l-mezâlim (1250-1517). G.Ü. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara.
9. Őeker, M. (2019). Makrîzî'nin el-Hıtat Adlı Eserinde Mısır ve İfrîkiyye'de Mezheplerin Ortaya Çıkışı. *T.K.H.B.V.A.D.* Ankara. S. 69, 43-54.
10. Tomar, C. (2003). Őecerüddür. *İslâm Ansiklopedisi (D.İ.A.)*. c. XXXVIII. Ankara.
11. Üçok, B. (1960). Delhî Müslüman-Türk Sultanlığının Kuruluğu ve Sultan Raziyye'nin Saltanatı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. VIII, Ankara.
12. Üçok, B. (1979). Őeceüd-Dürr. *İslâm Ansiklopedisi (M.E.B.)*. XI, İstanbul.
13. Yiğit, İ. (2004). Memlûkler Zamanında (1250-1517) Kadın. *Diyanet İlmî Dergi*, 40 (2).